

השלם לחי"ה, ואין בהשגתם כלום כנודע, ועי' בהגהות בריש ספר התשבי (לגרמ"א הלוי הורוויץ ממאלד באניללא) ולהגר"י פיק-ברלין בהפלאה שבערכין על הערוך שם, שהשיבום דבר, ואכמ"ל].

[ודבר פלא ראיתי בחידושי הריצ"ד, דכתב שהלשון שלפנינו במשנה 'מן המומחה' הוא שיבוש מלשון התוספתא: 'אין מודדין לא בחוט ולא בשלשל ולא בחבל של גמי אלא במשיחה', ובמשנה רצו לקצר ולכתוב 'אין מודדין אלא במשיחה' ונשתבש ל'אין מודדין אלא מן המומחה'. עכ"ד. ודבריו מרפסן איגריה לומר על לשון המשנה שלפנינו שכל הראשונים דלעיל [ובראשם רבנו חננאל שכל דבריו דברי קבלה] פירשו לשון 'המומחה' לכאן ולכאן, ובא לומר שהכל טעות. ונטיתו לשבש הספרים מהירה מדי לכשתעיין בספרו, ועי' להלן סא ע"א].

'ואפילו עבד ואפילו שפחה' - יש שמצריכים גדול עמהם, ויש שאין מצריכים וכן עיקר (תליא בשני תירוצי התוס' להלן נט ע"א, והרא"ש [סי' ח] והר"ן [בכתובות יב ע"ב בדפי הרי"ף] כתבו בפשיטות ד'זהו שיש גדול עמו' לא קאי אכולהו, וא"כ כאן מהני גם ללא גדול עמו. והובא בבית יוסף סוס"י שצ"ט). וקטן אינו נאמן בקטנותו, אבל נאמן לומר בגדלותו מה שזוכר מקטנותו (רא"ש וטוש"ע שם. ובנתיבות שבת פמ"ג סעי' כב הע' סג כתב דלכאורה צ"ע, דאם עבד ושפחה נאמנין כאן משום דהוי מילתא דרבנן, למה קטן לא יהיה נאמן בקטנותו. ובלבוש כתב דקטן אינו משום פסלותו אלא משום שמא טועה הוא ואינו מבחין, ולכן נאמן בגדלותו שאז מרענן זכרונו ומבחיין האמת למפרע וכו'. ועע"ש).

דף נט

'עיר של יחיד...' - פרש"י: שלא היו נכנסין בה תמיד שישים ריבוא וכו'. וכאן האריכו הראשונים בשיטה זו, והבאנו עיקר דבריהם לעיל ו ע"א, ע"ש באריכות.

'אין מערבין את כולה, אלא אם כן...' - והיא הלכה פסוקה בכל הפוסקים, שאסור לערב עיר של רבים שלמה בעירוב אחד ללא שיור, כדי שלא תשתכח תורת עירוב. והאחרונים דנו איך עושים היום עירוב אחד שלם על ערים שלמות ללא שיור, ואמרו בזה כמה טעמים לקולא:

א. אפשר דס"ל כרש"י, שאין נקראים רבים פחותים משישים ריבוא, וא"כ היום הכל עיר של יחיד קרי לה (מג"א סי' שצב ס"ק ב, ובאמת בתחילה תמה וכתב: 'וצ"ע דלא ראיתי נזהרין בזה'. והובא במשנ"ב שם ס"ק ז).

ב. אין מערבין את הדרכים, ונקרא שיור (אליה רבה שם ס"ק ב בתירוץ ראשון).

ג. סומכים על מי שסובר שבתי הגויים נחשבים שיור (א"ר שם ס"ק ב בתי' שני [עי' שו"ת הר"ן סי' נ], והובא בשעה"צ שם אות ז).

ד. כל דין שיור הוא רק בעיר מוקפת חומה וא"צ שום תיקון, רק עשו העירוב והשיתוף. אבל בערים שלנו שאינן מוקפות חומה ועושים תיקון שלם ע"י צורות הפתח מסביב לכל העיר, וכשמתקלקל באיזה מקום מודיעים שאסור לטלטל עד שיתוקן וכו', - אין לך היכר גדול מזה, והכל רואים צורות הפתח מסביב לעיר ושתיכף אחר צורות הפתח אסור להוציא, ואין לך היכר גדול מזה (ערוך השלחן שם סעי' ב בתירוץ ראשון).

ה. בזמננו שאין חומה מסביב לעיר, כנ"ל, תמיד יש כמה בתים בודדים שלא נכללו בעירוב, והם השיור (ערוה"ש שם בתירוץ שני).

ו. בזמננו שהדרכים של המלכים, הרי הן כעיר של יחיד (המאירי).

אמנם בספר עיר הקודש והמקדש (ח"ג פכ"ג, הובא בנתיבות שבת פל"ח סעי' יב הע' כז) כתב דבירושלים נהגו לשייר מקום שאינו מעורב, אלא שהשיור היה מקום המקדש, ועיי"ש מש"כ בזה.

'דיסקרתא דריש גלותא...דיסקרתא דנתזואי' - יש כאן כמה גירסאות בשמות ה'דיסקרתא' [דנתזואי' דבי שתואר' דבי נתן אוור' דנתן זוואר' דנתן זעאר' דאתי אזואר'], אבל העיקר הפירוש, וכך פי' הראשונים: ריש גלותא היתה לו בקעה, ונתן אותה לאנשים שיבנו אותה לעצמם ויעלו לו ממנה מס, ואנשים אלו כעת הם כעבדיו המשכימים לפתחו, אע"פ שהיא של רבים והרבים דרים שם ורחובותיה מסורות להם והם עשאוה מתחילה, - כיון שתחילת יישובה ניתן ע"י ריש גלותא קרי לה 'עיר של יחיד שנעשית של רבים'. ועל זה הקשתה הגמ' דאין שום סברא לומר משום שהיתה מתחילה של ריש גלותא שתחשב עדיין עיר של יחיד שנעשית של רבים, דאם משום שהרבים מתאספים עדיין אצל ריש גלותא ובהתאספם שם יזכירו זל"ז איסור רה"ר ושאינם מותרים כיום אלא משום העירוב, - א"כ בכל עיר של רבים

מתאספים התושבים בבוקר יום השבת לשמיעת דרשה וכדו' ויזכירו זל"ז, ואין לך שום עיר של רבים שתהא צריכה שוור. אלא ודאי דיסקרתא של ריש גלותא היא עיר של רבים גמורה. והדוגמא הנכונה היא דיסקרתא דנתזואי, שהוא אדם שבנה עיר לעצמו ברחובות לעשות בהן כחפצו, ובאו הרבים ונתיישבו בבתים, ומעלים לו מיסים וארנוניות, שכיון שיש לו עליה עדיין בעלות בלעדית (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, מאירי [אלא שהרשב"א והריטב"א פי' שהרבים מזכירים זל"ז איסור רה"ר ושאינם מותרים כיום אלא משום העירוב, והמאירי פי' שמזכירים זל"ז שהיתה פעם עיר של יחיד]). ויש אומרים דאפילו אם היחיד הנ"ל מכר אותה לרבים, כיון שעדיין לא נשתקע שמו מעליה, דקורין לה 'עיר של פלוני' - נחשבת שפיר עיר של יחיד ונעשית של רבים (כ"כ הרשב"א בחידושו ובעבוה"ק ש"ב ד, והובא במגיד משנה פ"ה מהל' עירובין הי"ט. אך הריטב"א חלק עליהם, דלשון 'ונעשית של רבים' משמע שנעשית מאליה ולא שנמכרה להם. וכן דעת הרמב"ן, וע"ע ר"ן).

(ע"ב) 'ואין מערבין אותה לחצאין...' - בביאור כל שיטות הראשונים בסוגיין והמסתעף, עי' סיכום בנתיבות שבת פל"ח סעי' יג הע' כט, ואכמ"ל.

'כגון דעבוד דקה' - יש כמה פירושים במהות ה'דקה':

א. רש"י כאן כתב 'פתח נמוך' (וכן מסקנת התוס' רא"ש בסוגיין). ועי' ברש"י להלן (ס ע"א ד"ה דקה) שפי' דקה 'פתח קטן גבוה ארבעה', וכ"ה בגמרא שם 'דקה ארבעה'. ואם נדייק הלשון 'ארבעה' ולא 'ארבע' [אע"פ שיש הרבה טעויות במסכתין בענינים אלו, באשמת המדפיסים וכדו'], הרי דאיירי בפתח גבוה ארבעה טפחים, וקצת דוחק לאיירי בפתח כזה קטן. אך לעז"ז אם נגרוס 'ארבע' [וכ"ה הגי' באור זרוע שלפנינו סוס"י קסד] דהיינו ארבע אמות, אינו נקרא 'פתח נמוך'. והריטב"א (להלן ס ע"א) כתב בפשיטות בדברי רש"י 'פתח קטן גבוהה ארבעה טפחים', אך כאן כתב בדברי רש"י 'פתח נמוך שהוא רחב ד'. וצ"ב (ועי' במהדיר שם הע' 390, ועדיין צ"ב).

ב. התוספות שלפנינו כתבו 'מחיצה גבוהה ארבעה טפחים' [וגירסא זו הצדיקו המהרש"א כאן, הב"ח סי' שצב ומג"א שם ס"ק ז], וכ"כ שלטי גבורים (יח ע"א אות א) בשם ריא"ז (בפסקיו ה"ה אות ו). וכן הכרעת המשנ"ב (שם ס"ק כב, וע"ש בשעה"צ אות כ דמשמע דצירף את שיטה ד' דלהלן כדי לפסוק כשיטה זו. ועוד הביא שם [ובביאור הלכה בסוף הסימן] בשם תו"ש ופמ"ג דאם החלל רחב יותר מעשר אמות, גם לשיטה זו צריך מחיצה גבוהה י' טפחים דוקא, וכך יש לבאר את לשון הרמ"א בסעי' ו שכתב מחיצה גבוהה י' טפחים. אך בגר"א מבואר דגם בכ"ה סגי במחיצה גבוהה ד' טפחים, וט"ס בדברי הרמ"א וצ"ל בו ד' טפחים).

ג. בתוספות כאן יש גירסא מחיצה גבוהה 'עשרה [טפחים]', וכ"כ הרא"ש והר"ן [בשם הגאונים], ורבנו ירוחם (ני"ב ח"ז צד ע"ב) בשם התוס', ועפ"ז הגיהו הב"י (סי' שצב) ומהרש"ל בתוס' שלפנינו (ובמג"א שם כתב לשיטתו דט"ס הוא ברא"ש וצ"ל כמו בתוס' שלפנינו: ד' טפחים. והקרבן נתנאל שם אות פ דחה הגהת המג"א).

ד. אצטבא גבוהה שלוש טפחים ורחבה ד' טפחים (רשב"א, ריטב"א ומאירי בשם הגאונים. אליה רבה שם).

והנה בגמ' להלן (סא ע"א) לגבי עיר היושבת על שפת הנהר איתא להדיא 'דקה ארבע אמות', ושאלה הגמ' מאי שנא מכל דקות דעלמא דסגי להו בארבעה טפחים וכו', ע"ש. ומבואר דשאר דקות דעלמא ד' טפחים. וכן משמעות הגמ' (להלן ס ע"א) דכתבה בפשיטות 'דקה ארבעה' [ועי' לעיל]. וקשיא במיוחד לשיטה ג' (וכן הקשו הב"ח והדרישה, והדרישה ניסה לתרץ דאולי כאן זה סוג 'דקה' שלישי, אך אינו במשמע מלשון הגמרא 'כל דקה דעלמא', וצ"ע. עכ"ד. ובנהר שלום ועצי אלמוגים תירצו לשיטה זו מש"כ הגמרא דכל דקות דעלמא ד' טפחים - היינו ברוחבן. ועי' להלן לגבי שפת הנהר שרוב הראשונים שם פי' דארבע אמות הכוונה לרוחבה. ודו"ק). ורש"י (שם סא ע"א ד"ה אם) פירש לגבי דקה שעל שפת הנהר דאיירי במחיצה, למרות שכאן [ולהלן ס ע"א] פירש דהוא פתח (והעירו זאת התוס' כאן), וכנראה ס"ל לרש"י דגם בזה שונות שתי ה'דקות', שאצלנו פתח ושם מחיצה. וצ"ב.

וע"ע משנ"כ בס"ד להלן פט ע"ב.

'מרפסת' - עי' פרש"י, והיא בבתים משותפים שכל הדירות בקומה אחת, ועולים במדרגות מן הקרקע למרפסת קדמית שיש לפני כל דלתות הכניסה לדירות (מצוי עדיין היום בשכונות הישנות בירושלים, כגון בתי אורנשטיין ובתי הונגרים). ופי' בריטב"א ד'מרפסת' היא מקום דריסה, מלשון 'ותרפס ברגליה' (אם כוונתו לפסוק כזה, לא מצאנוהו, רק דומים לו "ברגליכם תרפשו"ן [יחזקאל לד, יח], "ומרפש רגליכם" [שם שם, יט], "מים ברגליך, ותרפס נהרותם" [שם לב, ב], "ברגליה רפסה" [דניאל ז, ז]).